

FOTOĞRAFIN ETNOGRAFİSİ: KEPİRTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ FOTOĞRAFLARDAKİ YİTİRİLEN EĞİTİMİN IŞIĞI

ETHNOGRAPHY OF PHOTOGRAPHY: THE LIGHT OF LOST EDUCATION IN KEPİRTEPE VILLAGE INSTITUTE PHOTOGRAPHS

 Eren Görgülü*, Ali Muhammet Bayraktaroğlu**

Öz

Köy Enstitüleri, Cumhuriyet'in erken dönem modernleşme projeleri arasında öne çıkan, köy toplumunu eğitim yoluyla dönüştürmeyi amaçlayan bir model olarak dikkat çekmektedir. Bu kapsamda Köy Enstitüleri projesinin değerli parçalarından birisi olan Kepirtepe Köy Enstitüsü hem bulunduğu Trakya bölgesine hem de Türkiye genelindeki eğitim ve toplumsal kalkınma hamlelerine önemli katkılar sağlamıştır. Günümüzde enstitüden geriye kalan, artık çoktan unutulmaya yüz tutmuş fotoğraflar o döneme ait toplumsal belleği aktaran kuşaklararası bir iletişim aracı haline gelmiştir. Fotoğrafların bize aktardığı kültürel boyuttaki zenginlik; aynı zamanda da imgeler aracılığıyla kurgulanan döneme ilişkin sosyolojik kimliklerin nasıl inşa edildiğine ilişkin göstergelerde içermektedir. Türk eğitim tarihinin gömülü bir şekilde yatan ve/veya uyuyan hafızasını kültürel antropolojik açıdan izini süren bu çalışma tarihin özümsemesine ve unutulmuş bir değer olarak toplumsal belleğin yeniden anımsanmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etnografi, Fotoğraf, Kültürel Miras, Kültürel Bellek, Kepirtepe.

Abstract

Village Institutes stand out among the early modernization projects of the Republic as a model that aims to transform rural society through education. In this context, Kepirtepe Village Institute, an integral component of the Village Institutes project, made significant contributions to the educational and social development both in the Thrace region where it was located and in Turkey in general. Today, the remaining photographs of the institute, which are now long forgotten, have become an intergenerational communication tool that conveys the social memory of that period. The richness of the cultural dimension conveyed to us by the photographs also includes indicators of how sociological identities of the period were constructed through images. This study, which traces the buried and/or sleeping memory of the history of Turkish education from a cultural anthropological perspective, aims to assimilate history and reminisce social memory as a forgotten value.

Keywords: Ethnography, Photography, Cultural Heritage, Cultural Memory, Kepirtepe.

Araştırma Makalesi / Research Article

Başvuru tarihi / Received: 13 Mart 2025- Kabul tarihi / Accepted: 04 Haziran 2025

*Doç., Kırklareli Üniversitesi, Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu, Grafik Tasarım Programı, erengorgulu@klu.edu.tr, Kırklareli/Türkiye.

** Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, alibayraktaroglu@trakya.edu.tr, Edirne/Türkiye.

1. Giriş

Bağımsızlık Savaşından çıktıktan sonra Cumhuriyet rejimi üzerine kurulan yeni Türkiye; savaştan çıkan bir ülkenin yaşadığı ekonomik, politik ve toplumsal tüm olanaksızlıklarına karşın başta Mustafa Kemal Atatürk ve ekibi ile pek çok yeniliği hayata geçirmiş ve bugünkü modern, laik Türkiye Cumhuriyeti'ne giden sürecin temelini oluşturmuşlardır. Padişaha bağlı ümmet rejiminden halkın iradesini esas kılan cumhuriyet rejimine geçilmesi önemli bir kilometre taşı olmakla birlikte medeni kanununun benimsenmesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması, şapka ve kıyafet kanunu, takvim ve ölçülerde değişiklik, soyadı kanunu, eğitim-öğretim, harf ve dil devrimi ile her alanda ciddi bir seferberlik yaşanmıştır. Birçok konuda dünyaca önemli isimler Türkiye'ye davet edilmiş, yeni kurulan cumhuriyetin gelişimi için sorunlara ne gibi çözüm önerileri getirebilecekleri sorgulanmıştır. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'deki eğitim sistemini inceleyip, modernleşmesi için uygun tavsiyelerde bulunmak üzere Amerikalı filozof, toplum bilimci ve eğitimci Prof. John Dewey, ilk davet edilen uzmanlardan biridir (<http> 1). Yaklaşık iki aylık süreç sonrasında hazırlamış olduğu raporda siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelere önderlik edecek kişilerin yetiştirilmesinin yeni Türkiye Cumhuriyeti için yeterli olamayacağını, bunların yanı sıra tüm toplumu bu programın içerisine alan bir yapının oluşturulmasını, bu bağlamda okulların toplumsal hayatın merkezi haline getirilmesi gerektiğini dolayısıyla eğitime mutlaka devlet bütçesinde önemli bir pay ayrılmasını raporunda vurgulanmış; tüm organizasyonun Eğitim Bakanlığı tarafından, formalitelerden, amaca göturmeyen bütün çabalardan sakınarak yapılması gerektiğini de ifade etmiştir. Bu amaç doğrultusunda ezberden ziyade çözüm odaklı eğitimi merkezine alan, yerinde, yaşayarak ve yaparak öğrenme prensibi ile Köy Enstitüleri fikri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Köy Enstitüleri, Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim, öğretim, toplumsal ve kültürel tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Prof. Dewey'in hazırlamış olduğu iki raporun da göz önünde tutularak 1940'larda dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından başlatılan ve eğitim aracılığıyla kalkınmayı hedefleyen Köy Enstitüleri oldukça başarılı bir eğitim modeli olmuştur. Hasan Ali Yücel öğretmenlerin yeterli bilgi donanımına sahip olamadıkları taktirde yetiştirdikleri neslin eğitim reformunu gerçekleştiremeyeceği bilincinde olsa gerek ki; Türkiye toprakları üzerinde tren yollarına oldukça

yakın olabilecek ve tarıma elverişli 21 bölgede köy okulları için öğretmek yetiştirmek üzere köy enstitülerini faaliyete geçirmiştir.

2. Fotoğrafın Etnografisi: Kepirtepe Köy Enstitüsü

Köy Enstitülerinde temel örgün eğitim konularının yanı sıra uygulamalı eğitime de oldukça önem veren bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Eğitim alanındaki temel becerilerin yanı sıra el sanatları ve ziraat gibi pratik becerilere de odaklanan Köy Enstitüleri, Türkiye'nin yaşam kalitesini, kültürünü, yaşam tarzını dolayısıyla toplumun geleceğinin inşası için büyük bir kültürel miras değeri olmuştur. Öyle ki, toplumun kültürel, sosyal ve tarihi değerlerini yansıtan ve bunları gelecek nesillere aktarılan varlıklar bütünü olarak geçmiş ile bağlantılar kurma; bu bağlantıların unutulmasını önleyip, yeniden hatırlatan, dolayısıyla kültürel hafızanın canlı kalmasının sağlayan önemli bir kavramdır. Köy Enstitüleri, Türkiye'nin kırsal kültürünü ve toplumsal dokusunu oluşturan yanlarını güçlendirmeyi ve eğitim kalitesini artırmayı amaçladığı için kültürel mirasın korunması ve kırsal yaşamın eğitim açısından kentsel yaşamdan geri kalmasını engellediği gibi aynı zamanda da gelecekte göçün aktörleri konumundaki fertlerin kent kültürünün inşasında etkin bir rol oynamalarına da sebep olmuştur. Dolayısıyla çok kazançlı bir yatırımdır. Kalkınmaya katkı, tarım ve ziraat alanında gelişim, toplumsal kalkınmaya tarım ve ziraat alanında gösterilen gelişim ile sağlanan katkı aynı zamanda sosyal, kültürel, sanatsal etkileşim bağlamında oluşturulan toplumsal uyum bu eğitim hareketinin sağladığı dikkate değer adımlar olmuştur. Toplumsal bellekte yaşanmışlığın gerçekliğine tanık olan, belirli bir dönem eğitime damgasını vuran bu eğitim merkezlerinin hikâyesi zamana karşı direnememiş ve bugün artık kalıntılar arasında yok olmaya yüz tutmuş bir şekle dönüşmüştür. Gonca Kışmır (2021:62)'e göre bellek; "Yaşayan gruplar tarafından üretilir ve hayatın kendisidir. Dolayısıyla bellek anımsama ve unutmaya müsaittir ve sürekli gelişim halindedir". Öte yandan Giddens (2012)'a göre belli bir grubun ayırt edici göstergeleri olan değerleri, törenleri ve yaşam biçimlerinin somutlaşmış halini ifade etmektedir. Nitekim kültürel belleğin temelinde yaşanmışlıklar yer almaktadır. Dolayısıyla toplumların geçmişteki deneyimleri kültürel/tarihsel halkların değerleri, gelenekleri içselleştirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kültürel belleğin odağını yaşanmışlıkların somut göstergesi olan fotoğraflar oluşturmaktadır. Fotoğraflar aracılığıyla dünkü yaşanmışlıkları bugün daha etkili bir şekilde anlamlandırabilmekteyiz. Dolayısıyla ülkemizin kalkınma,

bayındırlaşma geçmişimizin doğru bir şekilde okunup, anlamlandırılarak geleceğe aktarılması gelecek nesiller açısından büyük önem arz etmektedir.

Geçmişten bugüne aktarılan ve bugün bizlerin ona yönelttiğimiz bakış ile var olmaya devam eden bu enstitüler geçip gitmiş zamanın kalıntılarını ve çatlaklarını yansıtmaktadır. Türkiye'nin Köy Enstitüleri hareketi içerisinde önemli bir yere sahip olan ve Trakya bölgesindeki tek Enstitü olarak 1938 yılında kurulan Kırklareli ili Lüleburgaz ilçesi sınırları içerisindeki Kepirtepe Köy Enstitüsü bu hikâyenin deşifre edilmesinde önemli bir referans çerçevesini görünür kılmaktadır. Mustafa Güneri (2023:8)'ye göre "1938 yılında Edirne Köy Öğretmen Okulu olarak kurulan Kepirtepe Köy Enstitüsü, buradan Alpulu'ya oradan da arazinin darlığı nedeniyle Kırklareli'nin Lüleburgaz İlçesine taşınmıştır". Zaman içerisinde donup kalmış ve tüm zenginliğini fotoğraflar aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarmış olan Kepirtepe Köy Enstitüsü bölge açısından oldukça değerli bir kültürel mirastır. Belleği uyaran ve kuşaklararası bir iletişim aracı olan fotoğrafın bağlayıcı gücü bu kültürel mirasın izlerini açığa çıkarırken aynı zamanda bizleri geçmişimize bağlamakta ve geçmişimizle temas etmemizi sağlamaktadır. Gülbin Özdamar Akarçay, *Görsel Sosyoloji* adlı kitabında fotoğrafın işlevi ve belirleyici özellikleri arasında yer verdiği *görsel bir toplumsal belleği oluşturma* adlı başlıkta fotoğrafın toplumsal belleği etkileme biçimini şu şekilde açıklar; "Toplumların tarihine bakıldığında, yaşanan önemli toplumsal olayların zihinde bıraktığı izler, birebir deneyimle gerçekleştiği gibi imgelerle de meydana gelmektedir. Çünkü toplumsal olayların fotoğraflanması ve kitlelerle buluşması ile o olaya ilişkin hatıra, o fotoğrafa tutunmakta ve geçmişi o fotoğraf ile şekillendirmektedir" (Akarçay, 2023:37). Görsel tarih açısından kuşaklararası yolculukta yaşamın izinden geçmişe dair bir emare sunan Kepirtepe Köy Enstitülerine ait fotoğraflar dönemin yaşamı ve görsel mirası hakkında bizlere bugün çok şey söylemektedir.

Etnografi ve fotoğraf arasındaki bağlantı, görsel temsilin kültürel pratikleri anlamlandırmadaki rolü üzerinden şekillenmektedir. Etnografi, insan topluluklarının günlük yaşamlarını, ritüellerini ve sosyal organizasyonlarını anlamayı amaçlayan bir yöntemler bütünüdür. Fotoğraf ise bu bağlamda, gözlemlenen toplulukların belgelenmesi ve temsil edilmesi için güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır. Görsel antropoloji adı verilen alt disiplin ise etnografik araştırmalarda fotoğrafın hem bir veri toplama yöntemi hem de kültürel anlatıların bir aracı

olarak işlevini analiz etmektedir. Ancak fotoğrafın etnografiyle ilişkisi yalnızca belgelemeyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda toplumsal yapıların, bireysel kimliklerin ve kültürel anlamların görselleştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, fotoğraf, bir görsel temsil biçimi olarak kültürel öğeleri "yeniden üreten" bir dil haline gelmektedir. Ozan Yavuz "Antropoloji ve Fotoğraf: Yöntem ve Temsil Üzerine" adlı kitabında antropoloji ve fotoğrafçılık disiplinlerinin kesişim noktasını derinlemesine inceleyerek görsel antropolojinin özel bir çalışma alanı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamakta; bu iki disiplinin nasıl bir araya geldiğini ve birbirlerini nasıl etkilediklerini analiz etmektedir. Yavuz (2020:12-13)'a göre "Etnografi, fotoğraf ile aynı soyadı paylaşır: Graphein. İkisi de yazma, tanımlama ve temsil etme pratikleridir. Biri ışığın kaydedilmesi diğeri ise yazma pratiği ile kültürü anlatmaya ve temsil etmeye çalışır. Her ikisi de ışığın yansımalarının, karşıdan gelen bilginin aktarımıdır". Geçmiş yeniden gözden geçirmeye, onunla yüz yüze gelmeye, geçmiş ve şimdi arasında gidip gelmeye bir davet sunan fotoğraflar; toplumsal hafızamızın yeniden canlandırmasında bizlere yardımcı olmaktadır. Nitekim döneme ilişkin yaşanmışlıkların göstergesi olan gerçekliğin belgesi niteliğinde olan fotoğraflar, Grierson'un dediği gibi *güzel* olanı değil *doğru olanı* bize yansıtmaktadır. Dahası unutulmaya yüz tutmuş bir kültürel mirasın antropolojik belgesel fotoğraflarıdır. Öyle ki o döneme ilişkin unutulmaya yüz tutmuş ve/veya askıda kalmış hikâye(ler)i anlatmada genelde belgesel özelde ise toplumcu belgesel fotoğraflar adeta birer hatırlama nesnesi olarak gerçekliğin ve zamanın temsilini sunmaktadır. Öte yandan bir zaman belirteci olarak dönemin eğitim alanına yansımış kültürel mirasını gösteren bu belge nitelikli fotoğraflar, yitip gitmenin önüne geçerek, Türk toplumuna geçmişte verilen eğitim görsel veri deposu oluşturmaktadır.

Fotoğrafın bir tarihi vardır ve fotoğraf tarihin bir kayıdır. Bu tarih fotoğraflardaki biçimlerde, tonlar, duruşlar, aksesuarlarda; odakta, pozlamada ve fotoğraflanan şeyin daha geniş toplumsal tarihine ilişkin her şeyde; fotoğraf teknolojisini üretmiş dünyada, bu dünyanın sınıf mücadelelerinde, teknolojiyle arasındaki bağlarda, insanlık ve doğayla arasındaki ilişkilerde vuku bulur (Leslie, 2019:31).

Bilindiği üzere kolektif belleğe ayrıcalıklı bir erişim sunan bu tarz fotoğraflar hem görsel hem de kuşaklararası bir okuma yapmamıza olanak tanımaktadır. Belirli bir zaman diliminin parantez içine alındığı bu görsellerle yaratılan yüzleşme, kültürel mirasın aktarıldığı sonraki kuşaklarla temas etmenin önemli bir adımıdır. Bu bağlamda dünya fotoğraf tarihine

bakıldığımızda 1800'lerin ortasında Nadar, Paris'i; 1800'lerin sonunda Jacob Riis gecekonduya yaşayan (How the other half lives) insanları; 1900'lerin başında Lewis Hine çocuk işçileri, Edward Curtis Kızılderilileri yaşam, kültür ve tarih açısından toplumcu belgeci fotoğraf anlayışıyla adeta bir sosyofotolog olarak kayda almışlardır. Robert J. Hartley 1922'de Doğu Kanada Inuit Eskimolarının yaşam biçimlerini ve günlük hayatlarını "senaryoya bağlı kalmaksızın, en doğal ve spontan halleriyle" Kuzeyli Nanook adlı belgesel filmi çekmiştir. Öte yandan Osmanlı'da II. Abdülhamid "Her resim bir fikir" demiş ve tebaam nasıl yaşıyor sorusunun yanıtını imparatorluk topraklarının dört bir yanına gönderdiği fotoğrafçılarda aramıştır. Abdullah Biraderler, Aşil Samancı, Pascal Sabah, Vassilaki Kargopoulo Osmanlıdan Cumhuriyete; Velid Ebüzziya, Burhan Felek, Esat Nedim Tengizman, Etem Tem, Cemal Işıksel Çanakkale Kurtuluş Savaşı'ndan Cumhuriyete; Othmar Pferschy, Ara Güler, Fikret Otyam ve Ozan Sağdıç'ta Modern Türkiye'nin kuruluş sürecine ilişkin görsel kültürel mirasımızın hazinesini oluşturmuşlardır. Bu bağlamda geçmiş ve geçmişin değerleri ile oluşturulan görsel kültürel bellek sadece tek bir ülkeye, millete, devlete ait olmamakta ve tüm dünya için görsel bellek oluşturmaktadır. Geçmişin yeniden okunmasında değerli bir kaynak haline gelen fotoğraflar, unutulmaya yüz tutmuş bir eğitim değerinin içselleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Beatriz Sarlo *Geçmiş Zaman* adlı kitabında geçmiş ve hatırlama arasındaki köprüden bahseder; "Geçmişin anlaşılamayanları hala yerinde dursa da [...] öznel bir süreç olarak hatırlama, hatırlayan özne için gerekli olan araştırma kapısını açar" (Sarlo, 2012:50). Kecipirtepe Köy Enstitüsü bir bellek mekânı olarak yarım kalmış eğitim sisteminden geriye kalanlara ve geçmişimize nasıl bakacağımıza dair işaretler sunmaktadır. Bu mekâna yeniden bakmak hem kuşaklararası bir iletişime katkı sağlamakta hem de toplumsal belleğimiz ile iletişim kurarak geçmişe olan bağımızın kopmasının önüne geçebilmektedir.

3. Unutulmuş Bir Dönemin Görsel Temsili Olarak Fotoğraf

Tarih, hatırlama ve toplumsal bellek kavramları, bireylerin ve toplumların kimliklerini inşa etme süreçlerinde belirleyici unsurlardır. Bellek çalışmalarında önemli bir yer tutan görsel materyaller, geçmişin izlerini günümüze taşıyan ve tarihsel anlatıları somutlaştıran araçlar olarak işlev görmektedir. Kecipirtepe Köy Enstitüsüne ait fotoğraflar, yalnızca belirli bir dönemin belgeleri olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal belleğin inşasında da kritik bir rol oynamaktadır. Paul Ricoeur'ün *Tarih, Hafıza, Unutuş* adlı kitabı, tarihsel bilginin doğası, hafıza ve unutma arasındaki

karmaşık ilişkiyi felsefi bir düzlemde ele almaktadır. Fotoğraf çekildiği anda *şimdiyi* kaydederek, geçmişte gelecekte hatırlanabilir kılmaktadır. Ancak Ricoeur'ün hafıza üzerine getirdiği eleştirel bakış, fotoğrafın yalnızca bir bellek deposu değil, aynı zamanda bir seçme, yeniden inşa ve hatta çarpıtma aracı olabileceğini de düşündürmektedir. Ricoeur (2020:434)'ün belirttiği üzere; “Yitirilen şeyin umutsuzluğu, anıyı toplama ve hafızayı arşivleyememe, şimdinin yakasını bırakmayan geçmişin aşırı mevcudiyeti ve paradoksal biçimde, bir daha asla geri getirilemeyecek bir geçmişin mevcudiyet eksikliği, geçmişte şaşkınca arayış ve şimdinin donup kalması, kısaca silinemeyen ile geri getirilemeyen üst üste binmesi” böylesi bir katmanlaşmayı desteklemektedir. Ayrıca fotoğraf, geçmişin görsel bir temsili olarak, Ricoeur'ün *tarihsel temsildeki yorumsallık* anlayışıyla birebir örtüşmektedir. Bir başka deyişle Ricoeur, görsel belleğin toplumların anlam oluşturma sürecini vurgular. Bu bağlamda mimesis ve imgelem aracılığıyla insanın dünyayı algılamasını ve yorumlamasını sağlayan görsel belleğin sembolik ve imgesel anlamlarının önemini ortaya koymaktadır. Ricoeur, belleğin geçmişte anlamlandırma sürecinde oynadığı rolü vurgularken, tarihsel anlatıların her zaman belirli bir perspektif içerdiğini belirtir. Ona göre, hatırlama süreci geçmişin doğrudan bir yeniden üretimi değil, belli bir çerçevede yeniden inşasıdır. Kepirtepe Köy Enstitüsü fotoğrafları da bu bağlamda yalnızca bir geçmişte belgelemekle kalmaz, aynı zamanda onu bugünün bakış açısıyla anlamlandırmamıza yardımcı olur. Fotoğraflar, bireysel hafızanın ötesinde, kolektif bir anlatının taşıyıcısı olarak işlev görmektedir.

Bugünün bakış açısıyla bizler için oldukça önemli hale gelen ve yitirilen kültürel bir değer hakkında da bellek çalışmalarına içkin olan Kepirtepe Köy Enstitüsüne ait fotoğraflar, aynı zamanda şaşırtıcı derecede talepkâr olmakla birlikte izleyicisinden arkeolojik bir çaba beklemektedir. Türkiye için oldukça değerli bir zaman aralığından alınan kaçınılmaz belgeleri olarak işlev gören bu fotoğraflar hem geçmiş zamanın izi hem de şimdiki zamanın sürekli olarak yinelenen izi arasında yitirilmişlikten doğan bir toplumsal bellek sarsıntısı görünümündedir. Şimdiki zamanın izleri Kepirtepe Köy Enstitüsünden yansıyan eğitim ışığından gelmektedir. İngiliz antropolog Connerton (2019:27)'a göre toplumsal bellek ve tarih arasındaki ilişki çerçevesinde geçmişin izleri hakkında bilgi edinebiliriz; “Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkılarak edinilebilir”. Aynı zamanda bu imgeler eğitim

için harcanan zamanı, çalışmayı ve yardımlaşma belleğini her şeye rağmen bugüne aktarmaktadır. Kepirtepe Köy Enstitüsüne ait fotoğraflar, yalnızca geçmişin izlerini taşıyan belgeler olarak değil, aynı zamanda bugünün bakış açısıyla yeniden okunmayı bekleyen kültürel ve tarihsel göstergeler olarak da değerlendirilebilir. Bu görseller, bireysel ve kolektif bellek arasında dinamik bir köprü kurarak, geçmişin şimdiki zamanda nasıl anlamlandırıldığına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Connerton'ın belirttiği gibi, geçmişe dair bilgimiz büyük ölçüde maddi ve görsel izlerden hareketle şekillenir. Fotoğraflar, zaman içinde dönüşen ve çoğu zaman kaybolmaya yüz tutan hafıza mekânlarının yeniden hatırlanmasını sağlar. Bu noktada, Kepirtepe Köy Enstitüsünün eğitim modeline ve onun toplumsal bellekteki yerine dair görsellerin sunduğu anlatıyı daha yakından incelemek gerekmektedir. Söz konusu imgeler, yalnızca bir zaman diliminin belgeleri olmanın ötesinde, mekânın ve hafızanın iç içe geçtiği, geçmişin şimdiki zamanla etkileşime girdiği birer tanıklık nesnesine dönüşmektedir.

Görsel 1. Kepirtepe Köy Enstitüsü İmecesinden Bir Fotoğraf.

Köy Enstitülerinin eğitim anlayışı, bireyin yalnızca akademik bilgiyle donatılmasını değil, aynı zamanda üretken, topluma faydalı ve dayanışmacı bireyler olarak yetişmesini hedeflemiştir. Fotoğrafta görülen çalışma ortamı, bu eğitimin uygulamalı yönünü gözler önüne sererken, bireylerin yalnızca zihinsel değil, bedensel ve toplumsal açıdan da gelişimlerini destekleyen bir

yapıyı temsil etmektedir. Buradaki fiziksel emek, bireylerin yalnızca bir bina inşa etmek için bir araya gelmesiyle sınırlı değildir; aynı zamanda ortak hedeflere ulaşmak için iş birliği yapma kültürünün de bir yansımasıdır. Fotoğrafın sunduğu görsel anlatı, bireylerin birbirini destekleyen ve tamamlayan bir yapının parçası olarak hareket ettiğini vurgulamakta, böylece Köy Enstitülerinin eğitim felsefesinin temel taşlarından biri olan kolektif çalışma ruhunu somutlaştırmaktadır.

Fotoğrafın merkezinde yer alan yardımlaşma ve dayanışma, öğrenciler ve öğretmenleri bir araya getiren hem bir buluşma noktası hem de birlikteliğin temsilini sunmaktadır (Görsel 1). Köy Enstitülerinin çok yönlü eğitim anlayışının somut bir belgesi olan bu fotoğraf topluluk ruhunu, fiziksel emeği ve eğitim modelinin değerli bileşenlerini yansıtmaktadır. Fotoğrafta dikkat çeken bir diğer unsur ise ahşap konstrüksiyonun üzerinde herkesin birlikte çalışıyor olması, hiyerarşik bir ayırım ya da toplumsal statü farklılığının göze çarpmamasıdır. Bu durum, Köy Enstitülerinin dayanışma ve ortak çalışma ilkelerini benimsediğinin bir göstergesidir. Fotoğrafın çerçeve kompozisyonu, bir yapının çatısında ve çevresinde çalışan bireyleri içermektedir. Herkesin belirli bir işlevi olduğu görülmekte; kimi kiremitleri elden ele ulaştırmakta, kimi ise yapıyı desteklemek için malzeme taşımaktadır. Bu manzara, bireylerin birbirini tamamlayan çalışma prensipleriyle bir araya geldiği bir topluluk yapısını yansıtmaktadır. Açık hava şartları, çalışmanın zorluk derecesini de ortaya koyarken, topluluk çalışmasının önceliğini vurgulamaktadır. Ortamdaki hareketlilik, fiziksel emeğin yoğun bir şekilde devrede olduğunu göstermektedir. Kepirtepe Köy Enstitüsü, eğitimin sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal kalkınmayı hedefleyen bir araç olduğuna dair çarpıcı bir örnektir. Fotoğraftaki bireylerin çalışma azmi ve dayanışma ruhu, modern eğitim ve kalkınma yaklaşımlarına ilham kaynağı olabilecek niteliktedir. Köy Enstitülerinin temelde savunduğu şey, sadece bilgiyle değil, emeğin öğretimi ve birlikte başarıma bilinciyle bireylerin gelişmesi olmuştur. Her bireyin işteki rolü, topluluğun genel amacına hizmet etmekte ve bu durum, köy enstitülerinin kolektif çalışma anlayışının çarpıcı bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Bu fotoğraf, söz konusu ilkelerin hayata geçirildiği tarihsel bir anı ölümsüzleştirirken, Cumhuriyet'in eğitim devrimini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, fotoğrafın kompozisyonu ve çerçeve düzenlemesi de önemli bir anlam taşımaktadır. Ahşap yapının inşasında görev alan bireyler, hiyerarşik bir düzen içinde değil, eşit bir biçimde faaliyet

göstermektedir. Bu, geleneksel eğitim sistemlerindeki öğretmen-öğrenci hiyerarşisini kırarak, öğrenmenin ve üretmenin iç içe geçtiği yatay bir ilişki biçimini ortaya koymaktadır. Fotoğraftaki bireyler, yalnızca bir yapıyı inşa etmenin ötesinde, ortak bir bilinci ve ortak bir geleceği inşa etmektedirler. Köy Enstitülerinin pedagojik yaklaşımı, öğrencileri pasif bilgi alıcıları olmaktan çıkarıp aktif üreticilere dönüştüren bir model sunmaktadır.

Görselin sunduğu bir diğer önemli unsur ise çalışma sürecinin mekânla olan etkileşimidir. Açık hava ortamında gerçekleştirilen bu inşa faaliyeti, eğitim ve doğa arasındaki ilişkiyi de vurgulamaktadır. Köy Enstitülerinin doğayla iç içe konumlanmış yapıları, eğitim sürecini sınıf duvarlarının ötesine taşıyarak, bireyin doğayla, emekle ve toplulukla doğrudan bir bağ kurmasını sağlamıştır. Bu durum, bireysel başarıyı değil, kolektif kalkınmayı ve iş birliğini temel alan bir toplumsal dönüşüm modelini desteklemektedir. Fotoğraf, Köy Enstitülerinin savunduğu dayanışma, emek, eşitlik ve üretime dayalı eğitim anlayışını güçlü bir şekilde yansıtarak, bireylerin hem kendilerini hem de çevrelerini dönüştürdüğü bir modelin somut bir örneğini sunmaktadır. Fotoğrafın sunduğu anlatı, yalnızca tarihsel bir bellek nesnesi değil, aynı zamanda eğitimin geleceğine dair ilham veren bir vizyon olarak da değerlendirilebilir.

Görsel 2. Kırtepe Köy Enstitüsü Portre Fotoğrafları.

Görsel 2’de yer alan portre fotoğrafları, Kepirtepe Köy Enstitüsünün birey odaklı eğitim anlayışını gözler önüne seren bir temsildir. Fotoğraftaki erkek ve kadın figürleri sade, şık ve zarif bir pozla hem bir birey hem de bir toplumsal projenin parçası olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde üretilen çoğu fotoğraf, Alman fotoğrafçı August Sander’in *Zamanın Yüzleri* (Antlitz der Zeit) adlı eserinde uyguladığı tipolojik yaklaşımla karşılaştırarak değerlendirilebilir. Kepirtepe Köy Enstitüsüne ait portre fotoğrafları, bireyin hem eğitim sürecindeki yerini hem de kolektif bir projenin parçası olarak üstlendiği rolü belgeleyen önemli görsellerdir. Fotoğrafın sunduğu bireysel ve toplumsal katmanlar, onu salt bir hatıra nesnesi olmaktan çıkarıp, belirli bir pedagojik ve ideolojik çerçevede okunabilecek bir belge haline getirmektedir. August Sander’in tipolojik yaklaşımıyla kıyaslandığında, Köy Enstitüsü portreleri, bireyin sadece sosyal sınıfı ya da ekonomik konumu üzerinden değil, eğitim felsefesi bağlamında da ele alındığını ortaya koymaktadır. Sander, Alman toplumunun farklı sosyal katmanlarından bireylerin portrelerini çekerek bu bireyleri özellikleriyle birer sosyal ve ekonomik tipi temsil eden örnekler olarak ele almıştır. Onun bu yaklaşımı, bireyin salt kendisi olarak görülmesi kadar, toplumsal bir sistemin parçası olarak da değerlendirilmesini sağlamaktadır. Peter Burke (2016:114)’e göre “August Sander’in amacı, tipik bireylerin fotoğraflarını kullanarak toplumun bir portresini çizmekti”. İngiliz yazar ve sanat eleştirmeni Berger (1988:54)’e göre ise “Sander’in bütün amacı 1876’da Köln civarında bulunabilecek her türlü tip, toplumsal sınıf, alt sınıf, meslek, iş ve imtiyazı temsil edecek arketipler bulmaktır”. Sander’in fotoğraf anlayışı gibi, bu portrelerde de birey, sosyal bir sistemin temsili olarak çerçevelenmiştir. Ancak farklı olarak, köy enstitüsü portresi, Alman tipolojisinin endüstriyel toplumlarının çok katmanlı yapısından ziyade, kırsal kalkınma ve eğitim odaklı bir özgün modelin yüzünü göstermektedir. Bu durum, bireyin sadece bir özne olarak değil, kolektif bir vizyonun parçası olarak nasıl konumlandırıldığını açığa çıkarmaktadır. Portrelerdeki bireyin kendine güvenen ve ciddi duruşu, köy enstitüsü geleneğinin bireye kazandırdığı sorumluluk ve bilinç anlayışını yansıtmaktadır. Portrede yer alan insanlar, sade bir arka plan önünde, kırsal kalkınma projesinde yer alan bireyin hem bireysel hem de toplumsal rolünü temsil etmektedir.

Portre fotoğrafçılığı, bireyin öznel kimliğini vurgulayan bir sanat dalı olmakla birlikte, tarihsel ve sosyolojik açıdan incelendiğinde, bireylerin belli bir toplumsal bağlam içindeki temsili de içermektedir. Bu görseller, bireyin eğitimin öznesi olarak konumlandırıldığı ve aynı

zamanda bu eğitim modelinin bir simgesi haline geldiği bir anlatıyı şekillendirmektedir. Burada bireyin yüzü, sadece kendisini değil, ait olduğu pedagojik ve toplumsal dönüşüm sürecine vurgu yapmaktadır. Portrelerdeki bireylerin duruşları, ifadeleri ve giysileri, eğitim ve modernleşme kavramları etrafında şekillenen bir görsel anlatı sunmaktadır. Kadın portresi özelinde değerlendirildiğinde, duruşundaki disiplin ve kendine güvenin, köy enstitülerinde kadınların üstlendiği aktif rollerle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Kadının geleneksel cinsiyet rollerinden sıyrılarak eğitimci, üretici ve düşünsel bir özne olarak temsil edilmesi, köy enstitülerinin dönüştürücü misyonunu gözler önüne sermektedir. Kadın portresinin ellerini birleşmiş şekilde tutarken ki duruşu, disiplin ve kararlılığı çağrıştırırken, giysisindeki zarif detaylar onun bir birey olarak estetik özelliklerini de vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu duruş, toplumsal cinsiyet rollerinin ötesine geçerek, kadının köy enstitülerindeki aktif ve çok yönlü konumunu öne çıkarmaktadır. Erkek portresinde ise aynı disiplinli ve kararlı bakış, eğitimin birey üzerindeki etkisini ve bu sürecin oluşturduğu bilinç düzeyini yansıtmaktadır. Portrelerin kompozisyonlarına bakıldığında, arka planın sadeliği, bireyin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bu tercih, bireyin bir özne olarak varlığını vurgularken, onun temsil ettiği ideolojik ve kültürel yapıyı da görselleştirmektedir. Aynı zamanda bireyin doğrudan izleyiciyle göz teması kurması, eğitilmiş insanın kendi kimliğinin farkında olduğuna ve bu kimliği toplumsal bir bilinçle şekillendirdiğine dair bir mesaj iletmektedir.

Görsel 3. Kırtepe Köy Enstitüsü Eğitiminden Fotoğraflar.

Kırtepe Köy Enstitüsü, Türkiye'nin köy temelli eğitim modeli olan Köy Enstitüleri hareketinin önemli bir parçasıdır. Bu hareket, Cumhuriyet'in erken dönem reformları kapsamında, köylü nüfusun eğitilerek modern tarım, teknik bilgi ve aydınlanma ilkelerine dayalı

bir toplum yapısını oluşturma amacıyla şekillenmiştir. Kepirtepe Köy Enstitüsü öğretmenlerinden olan Tütengil (2013:45)'e göre Köy Enstitülerinde eğitim alan bireyler içlerindeki öğrenme kıvılcımını fark etmişlerdir; “Köy enstitülerinin meydana çıkardığı en büyük gerçek, köylümüzün pek çok meziyet ve kabiliyetlerin mevcut olduğudur. Herhangi bir enstitüyü dolaşırken, atavizme hak verdirecek müşahadeleri adım başında yapmak mümkündür. Kendi haline bırakılma yıllarının külleri altında kalmış ateş parçaları, biraz yöneltme sonunda kendilerine saklı cevheri ortaya dökmüşlerdir”. Köy Enstitülerinin eğitim anlayışı, uygulamalı öğrenme ve çok yönlülüğü esas almıştır. Bu bağlamda, fotoğraftaki öğrencilerin hem teorik dersler aldıkları hem de tarım, marangozluk, arıcılık, dikiş gibi uygulamalı alanlarda çalıştıkları görülebilmektedir. Ders kitapları ve defterlerin varlığı, akademik bilgi aktarımının önemini vurgularken, mekânın fiziksel tasarımı, kırsal Türkiye'nin gerçekleriyle uyumlu bir eğitim ortamı sunma çabasını ortaya koymaktadır. Köy Enstitüleri, Türkiye'de eğitim yoluyla toplumsal dönüşümü gerçekleştirme vizyonunun bir parçası olarak düşünülmüştür. Fotoğraftaki öğrencilerin çoğu, mezun olduktan sonra köylerine dönüp öğretmenlik, tarım uzmanlığı ya da kültürel liderlik gibi rolleri üstlenmiştir. Berktaş (2021:134)'ın da belirttiği üzere “Enstitülerde öğrencilere düşünme, akıl yürütme ve sorgulama gibi yöntemler kazandırılmıştır. Bu sayede bireyler, sorunlar karşısında sorun çözme becerisi elde etmişlerdir”.

Görsel 4. Kepirtepe Köy Enstitüsü İmecesinden Bir Fotoğraf.

Yukarıdaki fotoğraf, Kepirtepe Köy Enstitüsünde gerçekleştirilen bir inşaat faaliyetini belgeleyen arşiv niteliğinde bir görsel materyaldir. Görüntüde, enstitüye ait taş bir binanın bitişiğinde ve açık bir arazide çalışan bir grup öğrenci ve eğitmen yer almaktadır. Bu çalışma ortamı, dönemin eğitim anlayışı, yapı teknikleri, kolektif emek kullanımı ve toplumsal dönüşüm süreci hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Foucault (1977:201)'nin bilgi ve iktidar ilişkileri bağlamında belirttiği gibi, eğitim mekanizmaları yalnızca bilgi aktarmakla kalmaz, aynı zamanda bireylerin sosyal ve ekonomik süreçlere entegrasyonunu da sağlar.

Fotoğrafın kompozisyonu incelendiğinde, mekânın belirgin bir şekilde iki ana bölüme ayrıldığı görülmektedir. Sol tarafta açık bir alan bulunmakta ve burada öğrenciler, eğitim sürecinin bir parçası olarak kazı ve malzeme eleme işlemleri yapmaktadır. Başlarında şapka ya da örtü bulunan bireylerin ellerinde kürek veya kazma gibi aletler olduğu fark edilmektedir. Freire (1970:86)'in belirttiği gibi, eğitim yalnızca akademik bilgi aktarımından ibaret değildir; o, toplumsal dönüşümün ve bireysel özgürleşmenin de temel araçlarından biridir. Sağ tarafta ise, taş bir binanın yanında çalışan bir diğer grup öğrenci yer almaktadır. Bu grupta, el arabası ile malzeme taşıyan kişiler dikkat çekmektedir. Ayrıca, tekerlekli bir at arabasının varlığı, o dönemde inşaat malzemelerinin taşınmasında geleneksel yöntemlerin nasıl kullanıldığını göstermektedir. Çalışanlar arasında farklı yaş gruplarından bireylerin bulunması, köy enstitülerinin eğitimi erken yaşlardan itibaren kolektif üretim pratiğiyle birleştirdiğini ortaya koymaktadır. Bourdieu (1986:47)'nin kültürel sermaye kavramı bağlamında belirttiği gibi, “eğitim yalnızca bireysel bir gelişim değil, aynı zamanda sosyal yapıyı şekillendiren bir faktördür”.

Fotoğrafın bağlamsal analizi, Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün eğitim modelinin sosyal ve ekonomik boyutlarına dair çıkarımlarda bulunmaya olanak tanımaktadır. Görsel, yalnızca bir inşaat sahnesini değil, aynı zamanda dönemin eğitim reformlarının somut bir göstergesini yansıtmaktadır. Bu kare, geleneksel yapı teknikleriyle modern eğitim anlayışının nasıl iç içe geçtiğini belgeleyen tarihsel bir kaynak niteliği taşımaktadır. Özellikle fiziksel emeğin eğitimin bir parçası olduğu bu sahnede, Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının sosyal sınıflar arası eşitlik anlayışına olan katkısı da gözlemlenebilmektedir. Halbwachs (1992:134)'ın toplumsal bellek kavramı bağlamında hatırlattığı gibi, bu tür imgeler “yalnızca bireysel değil, kolektif hafızanın da taşıyıcılarıdır”. Bu fotoğraf, Kepirtepe Köy Enstitüsünde eğitimin yalnızca bilgi aktarımından

ibaret olmadığını, aynı zamanda üretim, iş birliği ve kolektif çalışmayla şekillendiğini gösteren önemli bir görsel kaynaktır. Çalışan bireylerin giyim tarzı, kullanılan ekipmanlar ve çalışma ortamı, Köy Enstitüsü modelinin sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamını anlama açısından dikkate değer bulgular sunmaktadır.

Görsel 5. Kepirtepe Köy Enstitüsü Tiyatro Gösteriminden Bir Fotoğraf.

Kepirtepe Köy Enstitüsünde sahnelenen tiyatro gösterisine ait bu fotoğraf, Cumhuriyet Döneminin eğitim reformlarının sanatsal ve kolektif hafızadaki yansımalarına dair çarpıcı bir belge niteliğindedir. Görsel, sahnede yer alan çeşitli karakterler ve mekân düzeniyle, köy enstitülerinin sanat ve eğitimi bir arada ele alan yapısal anlayışını vurgulamaktadır. Bu noktada, Rancière (2015:11)'in tiyatroya dair düşüncelerinde belirttiği üzere; “Tiyatro, harekete geçirilecek canlı bedenler önünde hareket halindeki bedenlerin bir eylemi tamamına erdirdikleri yerdir”. Fotoğrafta görülen sahneleme pratiği, bireylerin ortak bir anlatı etrafında bütünleşmesini ve sanat yoluyla toplumsal bilinç kazanmasını simgelemektedir.

Fotoğrafın sahne düzeni incelendiğinde, tiyatro dekorunun geleneksel motifler ve ayrıntılı süslemelerle donatıldığı görülmektedir. Dolayısıyla tiyatro sahnesinin yalnızca bir gösterim alanı olmaktan çıkıp, estetik ve kimlik inşa sürecinde aktif bir unsur olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Barthes (1981:76)'in *Camera Lucida* eserinde

belirttiği gibi; “fotoğraf hem geçmişe ait bir anıyı hem de onun bugünle kurduğu diyalogu içerir”. Kepirtepe ‘deki bu sahne görüntüsü de dönemin sanat-eğitim anlayışını bugünle buluşturan bir zamansallık sunmaktadır.

Oyuncuların sahne içerisindeki yerleşimi ve beden dillerine odaklanıldığında, rollerinin bilincinde olan bireylerin sahne disiplinine uygun bir düzen içinde hareket ettiği gözlemlenmektedir. Judith Butler, toplumsal performativite kavramında bireylerin toplumsal rollerini oynarken aynı zamanda onları yeniden ürettiklerini vurgular. Buradan hareketle, sahnelenen oyun sadece bir anlatıyı görüntülemekle kalmayıp, bireylerin kendi kimlik inşa sürecine de katkı sağlamaktadır. Bu, tiyatronun yalnızca bir gösterim aracı olmanın ötesinde, bütüncül bir eğitim modeli olarak değerlendirilebileceğini ortaya koyar. Fotoğraftaki sahne de, bireylerin sanat aracılığıyla ortak bir bilinç geliştirmelerini ve toplumsal bir dönüşüm sürecine dâhil olmalarını sağlayan bir alan olarak yorumlanabilir.

Görsel 6. Eren Görgülü, Kepirtepe Köy Enstitüsünden Geriye Kalan Harabe Fotoğrafları, 2022.

Bugün artık Kepirtepe Köy Enstitüsünden geriye kimsenin pek uğramadığı ve atıl durumda kalan bir eğitim merkezi vardır. Yıllarca bu ülkeye hizmet edecek öğretmenleri yetiştiren fiziki binalar doğayla baş başa bırakmış ve zamanın ağırlığına karşı yenik düşmüştür. Kepirtepe Köy Enstitüsünün bugünkü hâlini yansıtan bu harabe fotoğraflarına Fransız kimliği ve belleği üzerine çalışmalar yapan Fransız tarihçi Pierre Nora'nın *Hafıza Mekânları* kavramı çerçevesinde bir değerlendirme yapmak, mekânın hafıza ile olan bağlantısını ve tarihle olan ilişkisini anlamak açısından önemlidir. Nora, hafıza mekânlarını (*Les Lieux de mémoire*), toplumsal hafızanın somutlaştığı ve mekânın tarihsel, kültürel ya da duygusal çağrışımlarının yoğunlaştığı

yerler olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede Kepirtepe Köy Enstitüsü, yalnızca bir eğitim kurumunun fiziksel kalıntıları olarak değil, aynı zamanda bir dönemin toplumsal ideallerini ve eğitim devrimini temsil eden bir hafıza mekânı olarak değerlendirilebilir. Nora, Fransa tarihi üzerinden yürütmüş olduğu araştırmalarda kolektif belleğin odak noktaları olarak belirlediği anıtları, binaları, coğrafi yerleri ve sanat eserlerini birer 'hafıza mekânı' olarak tanımlamaktadır. Nora (2022:10)'ya göre hafıza mekânları; "Tarihin tarihi olduğuna göre tarih yazımsal boyut olarak hep vardır; tarih bunlarla oluşur, tarih, mekânların araçları, üretilişi ve işleyişini konu alır".

Kültürel tarihimizin derinliklerinde adeta ışısız, karanlık bir neotik, Titanik kadar erişilmez ve uzak bir harabe konumundadır. Kepirtepe Köy Enstitüsü bugünün bakış açısıyla bu fotoğraflara baktığımızda, mekânın yalnızca fiziksel çöküşü değil, aynı zamanda bir hafıza mekânı olarak toplumsal bir unutulmuşluğu da yansıttığı görülmektedir. Kepirtepe Köy Enstitüsünün yıkık ve terk edilmiş hali, aslında bir zamanlar bu mekânda yaşanan yoğun toplumsal ve kültürel dinamizmin kaybına işaret etmektedir. Kepirtepe'nin bugünkü durumu, tarihsel bir mesafe ile hafızanın içsel ve çağrışımsal yapısı arasında bir gerilim yaratmaktadır. Mekânın çöküşü, Cumhuriyet Dönemi'nde köy enstitülerinin öne çıkardığı idealist eğitim anlayışının sona ermesiyle bağlantılıdır. Bu durum, toplumsal hafıza içinde belirli dönemlerin unutulmaya ya da ihmal edilmeye yüz tutmasına işaret etmektedir. Fotoğrafta görülen harabe, yalnızca fiziksel bir yıkımı değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın bir çöküşünü temsil eder. Ulivucci (2023:141)'ye göre fotoğrafların hikâyesini içinde barındıran mekânı anımsatan her şey önemlidir; "Yapının türü, coğrafi konumu, çevresi, bir hikâyenin deşifre edilmesinde ve üzerine düşünülmesinde dikkate alınması gereken unsurlardır [...] Hikâyenin yazıldığı duvarlardır onlar ve hala onun izlerini, damgasını üzerinde taşırlar". Ulivucci, kitabının ilerleyen sayfalarında terk edilmiş alanları artık uzaklaşmış ve ıssızlaşmış hayata dair izlerin barındığı mekânları "imgeleriyle bir yaşam deneyimini somutlaştırmaya katkı sağlayan ve imge arayışındaki bir belleğin gelişme alanlarını oluşturan" (2023:192) yer olarak tanımlar. Harvey (2019:304)'e göre harabe mekânlar; "Hızla değişmekte olan dünyada sarsılmış olan kimliğimizin köklerini bulmasına katkıda bulunmaktadır". Kayıp bir geçmişe ait olan bu mekânın varlığına işaret ettiği fotoğraflar yarım kalmış bir eğitim sürecinden geriye kalanları göstermektedir. Artık terk edilmiş, harabeye dönmüş bu mekânın izleri toplumsal

hafızada yer edinen yokluğun izlerini sunmaktadır. Fotoğraf, zamanın yıkıcı etkilerine veya insan eliyle gerçekleştirilen değişimlere karşı, bir tür *görsel hafıza* olarak devreye girmektedir. Soulages (2022:383)'e göre; "Fotoğraf sayesinde restorasyonlar harabeden kalan izleri gizleseler bile, sürekli başvurabileceğimiz çürütülemez belgeler ve tutanaklar hazırlamayı mümkün kılar". Fotoğrafın çürütülemez bir belge oluşturma kapasitesi hem tarih yazımı hem de bellek açısından oldukça kritik katkılar sunmaktadır.

Kepirtepe Köy Enstitüleri'nin günümüzdeki harabe görüntüleri, psikoanalitik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Sigmund Freud'un "tekinsiz" (unheimlich) kavramı üzerinden de okunabilmektedir. Freud, tekinsizliği, bir yandan tanıdık ve aşina gelen, diğer yandan ise ürkütücü ve rahatsız edici bir his uyandıran bir deneyim olarak tanımlar. Bu kavram, geçmişten gelen bir tanışıklığın, bastırılmış veya unutulmuş bir bilinçaltı deneyiminin yüzeye çıkmasıyla ilgilidir. Tekinsizlik, tanıdık olanın bir tür "yabancılaşması" olarak da görülebilir. Fisher (2020:64), *Tekinsiz ve Tuhaf* adlı kitabında terk edilmiş harabe mekânların tekinsizliğinden bahseder; "Tekinsizlik (mevcudiyetin yetersizliği) için verilebilecek örnek harabeleri ve başka terk edilmiş yapıları içeren tekinsizlik hissidir". Bir zamanlar eğitim ışığının parladığı bu fiziksel alanlar, bugün izleyicinin algısı üzerinde değişime uğramış ve mekânın yaşadığı değişim ile birlikte travmatik bir geçmişle işaretlendiğini göstermektedir. Harabe halindeki Kepirtepe Köy Enstitüsü, geçmişin bastırılmış bir parçasını yeniden yüzeye çıkarmaktadır. Bir zamanlar eğitim ve aydınlanma ideallerinin mekânı olan bu yapılar, şimdi çürümeye terk edilmiş halde, unutulmuş bir tarihi hatırlatmaktadır. Harabeler, bu geçmişin fiziksel bir kalıntısı olarak, belleğin bastırılmış katmanlarını açığa çıkarmaktadır. Bu durum, izleyicide hem tanıdık bir geçmişin anısını canlandırır hem de bu geçmişin başarısızlığı veya terk edilmişliği karşısında bir rahatsızlık uyandırmaktadır. Harabeye dönmüş bir Köy Enstitüsü, bir zamanlar güçlü bir idealin mekânı olarak var olan yapının şimdi işlevsiz, unutulmuş ve anlamsız hale geldiğini göstermektedir. Ancak bu eksiklik, aynı zamanda geçmişin hatırlanmasına ve sorgulanmasına davet etmektedir. Bu durum, geçmişin tanıdıklığını günümüzün yabancılaşmış ve terk edilmiş bağlamıyla birleştirerek, izleyicide tekinsiz bir his yaratmaktadır. Ayrıca, Kepirtepe Köy Enstitüsünün kalıntıları, bir zamanlar hayatla dolup taşan, eğitim ve üretim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir mekânın şimdi sessizlik ve çürüme içinde olduğu bir çelişkiyi barındırmaktadır. Nitekim bu tekinsizlik, yalnızca fiziksel bir mekânın dönüşümünü

değil, aynı zamanda toplumsal hafızamızın kırılganlığını ve geçmişle olan ilişkimizi de çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

4. Sonuç

Kepirtepe Köy Enstitüsü gibi tarihsel ve toplumsal bağlamda önemli bir yere sahip olan kurumlar, çok boyutlu oldukları ve günümüzü halen etkileyebildikleri için fotoğraf analizine çarpıcı bir örnek sunmaktadır. Enstitüler, Cumhuriyet Türkiye'sinin eğitim ve kalkınma ideolojisini somutlaştıran bir model olarak, fotoğraf aracılığıyla toplumsal bellek ve ideolojik anlamları taşımakta ve yansıtmaktadır. Kepirtepe 'de çekilen fotoğraflar, sadece birer belge olarak değil, aynı zamanda köy enstitüsü fikrinin taşıyıcısı ve tanıtıcısı olarak önem kazanmaktadır. Fotoğrafın sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamı ışığında çok boyutlu bir analiz sunulmuş; bireysel bellekten kolektif hafızaya, sanat estetiğinden gündelik hayata kadar çeşitli çerçeveler incelenmiştir. Fotoğrafın bir belge olarak nesnelliği ile bir anlatı aracı olarak öznelliği arasındaki gerilim, makalede içerisinde detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Fotoğrafın bir gözlem aracı olarak potansiyelini ve sınırlarını yeniden düşünmeye imkân tanınması, etnografik bir araç ve nesne olarak çok yönlülüğü, onu sosyal bilimler için vazgeçilmez bir inceleme alanı haline getirmektedir. Fotoğraf bireysel ve toplumsal düzeyde, kültürel anlamların üretilmesi ve aktarılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Kepirtepe Köy Enstitüsünden yansıyan görsel temsiller, bellek, fotoğraf ve etnografi arasındaki ilişkilerin derinlemesine incelenmesine olanak tanımaktadır. Bu fotoğraflar, yalnızca bir eğitim reformu girişiminin değil, aynı zamanda bir dönemin toplumsal dönüşümüne dair katmanlı bir hafızanın temsildir. Fotoğraf, belleği hem bireysel hem de kolektif düzeyde yapılandıran güçlü bir araç olarak, Kepirtepe 'deki yaşamın dinamiklerini somutlaştırmaktadır. Eğitim pratiklerinden tarımsal faaliyetlere, sanattan günlük yaşama kadar geniş bir spektrumda sunulan görseller, enstitü öğrencilerinin ve öğretmenlerinin deneyimlerini belgelemekle kalmamış, aynı zamanda yaşanan deneyimlerin bugüne taşınmasında birer hafıza nesnesi haline gelmiştir. Dolayısıyla Kepirtepe'nin arşivlerinde bulunan fotoğraflar, kültürel mirasın somut belgeleri olarak özel bir yere sahiptir. Bu görsel materyaller, enstitünün tarihsel çizgisini ve köy toplumu üzerindeki etkisini anlamak için kritik bir kaynak niteliği taşımaktadır. Dahası dönemin eğitim anlayışını ve Türk halkını yansıtmakta olup; Trakya bölgesindeki köylerin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu

bağlamda Kepirtepe Köy Enstitüsü, yalnızca bir eğitim kurumu olmaktan öte, kültürel bir miras niteliği taşımaktadır. Fotoğraflar, enstitüde gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerini, sosyal ve kültürel etkinlikleri, bina mimarisini, imece usulü çalışmayı ve dönemin günlük yaşamını detaylı bir biçimde belgelendirmektedir. Öte yandan Kepirtepe Köy Enstitüsüne iletişim etnografisi perspektifinden bakıldığında, fotoğraflar yalnızca görsel bir arşiv değil, aynı zamanda toplumsal yapıları, değer sistemlerini ve gündelik ritüelleri anlamaya yönelik birer anahtar işlevi görmektedir. Örneğin, öğrenci topluluklarının kolektif üretim süreçleri, fotoğraflarda fiziksel mekânların düzeni ve bireylerin etkileşim biçimleri aracılığıyla görünür hale gelmiştir. Bu bağlamda, fotoğrafın sessiz tanıklığı, etnografik yöntemlerin tarihsel verilerle harmanlanmasına katkı sunarak geçmişe yönelik daha bütüncül bir okuma imkânı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Kepirtepe Köy Enstitüsünden yansıyan fotoğraflar hem bireysel hem de toplumsal belleğin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu görsel malzeme, bir taraftan Köy Enstitüleri modelinin temel ilkelerini ve pratiklerini anlamamıza katkıda bulunurken, diğer taraftan tarihsel bağlamın dönüştürücü etkilerini gözler önüne sermektedir. Tarih, kültür, ulus hafızası, fotoğraf ve etnografi arasındaki kesişim noktası, geçmişin yalnızca bir temsili değil, aynı zamanda bugüne ve geleceğe yönelik bir anlam üretimidir.

Kaynakça

- Akarçay, Ö. G. (2023). *Görsel Sosyoloji*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Barthes, R. (1981). *Camera Lucida: Reflections on Photography*, Hill and Wang
- Berger, J., (1988). *O Ana Adanmış*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, K. K. (2021). *Toplumsal Bellekte Köy Enstitüleri Deneyimi*, İstanbul: Müptela Yayınları.
- Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital", ed. J. Richardson, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, pp. 241-258, Greenwood Press.
- Burke, P. (2016). *Tarihin Görgü Tanıkları*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Connerton, P. (2019). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fisher, N. (2020). *Tuhaf ve Tekinsiz*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, Pantheon Books.

- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*, Continuum.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Güneri, M. (2023). *Hasanoğlu Hatırası Bir Köy Enstitülünün Kaleminden ve Objektifinden (1941-1951)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*, University of Chicago Press.
- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin Durumu*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kişmir, G. (2021). *Bellek ve Anımsama*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Leslie, E. (2019). *Walter Benjamin Fotoğraf Yazıları*, İstanbul: Kolektif Kitap.
- Nora, P. (2022). *Hafıza Mekanları*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Rancière, J. (2015). *Özgürleşen Seyirci*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ricoeur, P. (2020). *Hafıza, Tarih, Unutuş*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarlo, B. (2012). *Geçmiş Zaman Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Soulages, F. (2022). *Fotoğrafın Estetiği*, İstanbul: Espas Yayınları.
- Tütengil, C. O. (2013). "Köy Enstitüsü Üzerine Düşünceler", *Trakya'daki Işık Kepitepe Köy Enstitüsü*, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Yayınları, İzmir.
- Ulivucci, C. (2023). *Fotoğrafların Anlattığı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yavuz, O. (2020). *Antropoloji ve Fotoğraf*, İstanbul: Espas Sanat Kuram Yayınları.

İnternet Kaynakları

http 1: "Köy Enstitülerinin Kuruluşuna Giden Süreç", <https://www.akademikkaynak.com/koy-enstitulerinin-kurulusu.html>, Erişim tarihi: 11.10.2024.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1-2-3-4-5. Kepirtepe Anadolu Lisesi Fotoğraf Arşivi.

Görsel 6. Eren Görgülü Fotoğraf Arşivi.